

НОВІ ВЕКТОРИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Вербицька П.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена проблемі самореалізації молоді як рушія сталого демократичного розвитку України. Виокремлено та узагальнено виклики соціокультурного розвитку в сучасних умовах. Розкрито методологічні підходи та ефективні технології реалізації активної громадянської практики особистості в соціокультурному середовищі місцевої громади.

Ключові слова: молодь, освіта, громадянська самореалізація, ідентичність, культурна спадщина, соціокультурна компетентність.

Постановка проблеми. Сучасні вектори розвитку освіти і культури зумовлені особливостями сучасного постмодерного суспільства, котрий дослідники називають інформаційною метацівілізацією. Нові можливості комунікації, засобів масової інформації спричиняють зміни не лише в економічній чи політичній сферах суспільства, але й у безпосередньому оточенні й житті індивіда. Динамічність змін унеможливує сприйняття людиною явища в цілісності, спричиняючи його фрагментацію. Візуалізація, що стала провідним способом сприйняття людиною соціокультурних феноменів, утворює поверхневі способи мислення.

Дослідники відзначають виклики постмодерну, що полягають у підпорядкуванні різноманітності форм життя людини технологічній складовій, культурній глобалізації та уніфікації як загрози унікальності національних культур. Зокрема, на думку Й. Рюзена, модернізація є небезпечним виявом етноцентризму, що виявляється у підкоренні інакшості незахідних культур і їх вимушеному пристосуванні, нівелюванні культурних особливостей, що приводить неминуче до її руйнування. Завдяки універсалістському підходу раціональних стратегій опанування світу не залишається місця інакшості інших і своїй самобутності [4, с. 164-165].

Водночас медіакультура, на думку литовської дослідниці Раси Чепайтене, з одного боку, зближує духовний досвід народів світу, принципи бачення світу, системи цінностей, культурні символи, а з іншого – приводить до формування уніфікованого мислення, стандартизації [7, с. 17].

Зростання наукового інтересу до питань самореалізації особистості, зумовлено сучасними суспільно-політичними змінами. Проблема громадянської відповідальності, позитивної ідентичності особистості актуалізується в Україні у контексті суспільних викликів. Існування спільнот із різноспрямованістю настанов значно ускладнює внутрішньо національний діалог, зумовлює проблему свідомого вибору. Важливим чинником сталого розвитку демократичного суспільства є забезпечення активної громадянської участі особистості у соціокультурних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в розвиток проблематики громадянської самореалізації молоді вносять праці Р. Арцишевського, О. Бондаревської, М. Боришевського, І. Бега, О. Вишневецького, Н. Дерев'янка, Ю. Завалевського, В. Івашковського, П. Ігнатенка,

В. Іванчука, І. Іванюка, П. Кендзьора, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Поплужного, О. Сухомлинської, К. Чорної та інших дослідників. У наукових працях вчених аналізуються закономірності, принципи, підходи до громадянської освіти та виховання особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток соціокультурних процесів в Україні, в умовах війни й розбудови демократії, формулює нові запити на освіту молодого покоління. У цьому контексті відбуваються активні пошуки нових стратегій соціальної поведінки та соціальної комунікації. Відтак проблема громадянської освіти і виховання молоді, науково-методичне забезпечення цього процесу потребує подальшої розробки у нових соціокультурних умовах.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є актуалізація потенціалу культурної спадщини у справі громадянської самореалізації молоді у сучасних суспільно-політичних реаліях.

Виклад основного матеріалу. У сучасному динамічному світі важливим є навчання молоді застосовувати загальноприйняті соціально-моральні норми і принципи відповідно до конкретної ситуації, забезпечивши їх інструментарієм, що працює в різних проблемних ситуаціях і в різних культурах. Культурне громадянство, на думку Б. Тернера, виходить за межі громадянства, оскільки воно, як форма культурної ідентичності, не забезпечує того, що містять в собі соціальні, культурні й освітні цінності [5, с. 232]. Дослідник визначає важливу роль освіти й культури у формуванні національної системи цінностей, і в цьому контексті громадянство передбачає не лише ідею загального статусу і національної політичної структури, а також виховання, становлення громадянської культури. Отже, відповідно до цього плеканням культури свободи, політичної участі, громадянських прав та обов'язків громадянство виконує своє завдання забезпечення рівного доступу і однакових можливостей всім членам спільноти.

Багатоманітність сприяє розвитку будь-якого суспільства. Чим більше існує різних ідентичностей, тим більше можливостей вибору. Це передбачає у суспільному житті та освіті визнання прав і цінностей культурної спадщини інших культурних спільнот усвідомлення власної ідентичності та сприйняття відмінностей іншої людини. Ідентичність є динамічним, а не статичним явищем.

Як зазначає Барт ван Стінберг, громадянство має плекати культуру свободи, політичної участі, громадянських прав і обов'язків, забезпечуючи рівний доступ й однакові можливості для всіх членів спільноти, незважаючи на різні приналежності. У тому випадку, коли громадянство намагається приймати інші форми культурної ідентичності, це призводить до конфлікту, який загрожує ідентичності, оскільки неможливість універсального консенсусу і потреба в наявності культурних ідентичностей є основою цих відносин. Відповідно за умови, якщо громадянство не виконує свою функцію членства у державному організмі, воно втрачає свій творчий (на політичному рівні) та консолідаційний (на суспільному рівні) потенціал [6, с. 15].

Інтеркультурний вимір до розуміння сутності явищ соціокультурного процесу передбачає орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятних соціокультурних норм, формування на цій основі соціально-комунікативної здатності конструктивного розв'язання конфліктів, відтворення на практиці ненасильницьких моделей поведінки.

Як наголошується у Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи, міжкультурний діалог важливий для управління культурним розмаїттям в багатокультурному середовищі. Це своєрідний механізм, що дозволяє постійно досягати нової рівноваги в самоідентифікації, враховуючи нові можливості й досвід, додаючи нові шари до своєї ідентичності без втрати власних коренів. Міжкультурний діалог допомагає уникнути пасток самоідентифікації і залишатись відкритими до викликів сучасного суспільства [1, с. 22].

Активний характер соціокультурної комунікації забезпечується впровадженням у навчально-виховний процес діалогових стратегій, що сприяють інтеграції, соціальній консолідації спільноти. Вважаємо за доцільне зазначити, що діалогічність є важливим принципом сучасної освіти та передбачає розвиток діалогічного мислення, подолання знанневої парадигми, її зорієнтованості на механічну репродукцію подій і фактів минулого. Водночас трактування знання як надбання діалогу, в якому відображаються внутрішні настанови, думки, досвід, світоглядні орієнтації його учасників, його відкритість і готовність до постійного перегляду та переоцінки є сучасним освітнім трендом [2, с. 164-165].

Важливим завданням освіти є формування особистості, яка здатна критично оцінити минуле і сучасне, розуміти та поважати відмінності іншої людини, виявляти готовність до конструктивного діалогу та здатність здійснити усвідомлений вибір на базі стійких ціннісних орієнтацій.

Цілеспрямований процес підготовки молодого покоління до успішної соціальної взаємодії та активної відповідальної участі в суспільстві передбачає створення стійкої мотивації особистості до активної діяльності на ціннісній основі, виховання потреби в усвідомленому засвоєнні знань і набутті досвіду громадянської дії. Критичний аналіз культурно-історичних джерел, артефактів має базуватися на системі морально-етичних цінностей, які є критерієм мотивації та поведінки людини.

Важливим у цьому контексті є сприяння формуванню в особистості загальнолюдських цінностей, які є основою вибору її життєвих орієнтирів.

Тематика відображення різних образів світу, культурної багатоманітності і міжкультурних контактів представлена у змісті історичних та культурних джерел. Різні види історичних джерел дають змогу практично дослідити аспекти діалогічності історії та культури із різних перспектив та різної інтерпретації відповідно до принципу багатоперспективності. У процесі вивчення культурної багатоманітності доцільно пропонувати молоді засоби для роботи із різними інтерпретаціями минулого, надаючи можливість розвивати зріле критичне ставлення особистості до інформації та змісту матеріалів.

Впровадження діалогічності орієнтує освітній процес на залучення молоді людини до активного процесу пізнання світу, дає змогу сформувати у молоді людини здатність побачити та зрозуміти складні переплетіння, зв'язки, взаємовпливи різних культур, цінувати соціокультурну багатоманітність світу.

Відповідно ключовим освітнім завданням є формування соціокультурної компетентності особистості як сукупності здатностей – навичок діалогу, критичного аналізу інформації та соціальної ситуації, здійснення усвідомленого вибору і прийняття рішення, відповідальної громадянської участі і ненасильницької поведінки в соціумі, культури соціальної комунікації тощо. Нами виділено такі здатності, яких молодь має змогу набути в освітньому процесі, а саме: вміння висловлюватися, аргументувати та відстоювати власну точку зору, навички обговорення важливих питань суспільного життя, встановлення конструктивних відносин; вміння критично аналізувати інформацію та соціальну ситуацію, навички моделювання, проектування, прогнозування дослідницького процесу; навички досягнення компромісу засобами діалогу; вміння ненасильницької поведінки; вміння здійснювати вибір та приймати рішення у різних демократичних процедурах; навички самостійного і відповідального залучення в суспільне життя і врядування у навчальному закладі й місцевій громаді; навички участі в соціальних проектах, діяльності демократичних інституцій, вміння оцінити власну участь у суспільних справах і процесах.

Зазначені гуманістичні освітні підходи віднашли широкий відгук у сфері культурної спадщини, де створюються сприятливі умови і можливості виховання особистості. Культурна спадщина, відтворюючи минуле певного соціокультурного середовища, є важливим джерелом історичного досвіду, що містить різнобічну інформацію про розвиток суспільства в минулому та сьогоденні. Культурні інституції, місця пам'яті як осередки культурної спадщини мають стати генераторами громадянської та культурної ідентичності особистості та реалізації ідеї діалогу культур.

Культурні цінності й надбання сприяють самореалізації молоді особистості, її духовному розвитку, формуванню сталого почуття приналежності до місцевої спільноти. Саме ці методологічні підходи покладено в основу організованої у 2016 році кафедрою історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська

політехніка» у партнерстві із Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» й Львівською міською радою Всеукраїнської громадянської акції молоді «SOS – історична пам'ятка: досліджуємо і зберігаємо разом». Захід мав на меті сприяти усвідомленню молодим поколінням цінності культурної спадщини та необхідності її збереження та популяризації у місцевій громаді. Розвиток партнерства молоді та громадськості у справі охорони та популяризації історико-культурної спадщини є важливою умовою цього процесу.

Всього на адресу оргкомітету Акції надійшло 86 колективних проектів, в яких взяло участь близько тисячі учнів навчальних закладів різних регіонів України. Наведемо декілька прикладів проектної діяльності молоді-учасників конкурсу. Збереження німецьких будівель як символ збереження німецької культури в Україні – тема проекту, організованого командою учнів загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 Дружківської міської ради Донецької області. У процесі проектної діяльності учні провели такі заходи: поїздку в село Миколайпільля і огляд німецьких будинків; створення плакату на захист німецьких будинків; проведення кампанії на захист культурних пам'яток серед учнів і жителів села; підготовку та видрук статті в місцевій газеті «Дружковский рабочий» [3].

У рамках проекту «Зруйнована віра – розтрощена пам'ять (реєстр зруйнованих у радянський період культових споруд м. Миколаєва)» його учасники – учні юридичного ліцею м. Миколаєва об'єдналися у 7 груп за інтересами та провели дослідження культових споруд зміста а алгоритмом: культова споруда, що зникла з мапи міста; пошук джерел інформації за краєзнавчими матеріалами, в інтернет-ресурсах; зустріч з мешканцями міста, які пам'ятають ці споруди з власних спогадів й унікальних свідчень минулого; укладення паспортів на зруйновані релігійні пам'ятки; оформлення результатів дослідження у формі презентації і представлення її у ліцеї; створення інтернет-сайту для збереження пам'яті про зруйновані об'єкти; розповсюдження буклетів і листівок, які висвітлюють інформацію про забуті культові споруди м. Миколаєва у рамках міського проекту, присвяченого 25-й річниці незалежності України «Моя країна – Україна» [3].

Проект учнів Озерненської гімназії Житомирської області був спрямований на привернення уваги жителів селища до проблеми покращення стану Гарнізонного будинку офіцерів як осередку культури з нагоди 80-річчя його створення. Внесок учнів у збереженні пам'ятки виявився у проведенні фотовиставки; поширенні буклетів; проведення опитування містян щодо покращення її стану та впорядкуванні території біля пам'ятки. Цікавим результатом проведеної роботи було розроблення туристичного маршруту рідним краєм, однією з зупинок якого став Гарнізонний будинок офіцерів смт. Озерного [3].

Метою проекту «Збережемо пам'ять! Садиба Степана Шкурата», що здійснювався учнями – слухачами наукової секції історії України Роменської міської МАН було сформувати громадськість про історію садиби Степана Шкурата та важливість збереження пам'ятки; поруши-

ти питання про надання статусу музею садиби С. Шкурата. Задля цього учні організували проектну діяльність за таким алгоритмом: історичне дослідження об'єкта; опитування громадськості; інформування населення про садибу С. Шкурата через сайт, групи в соціальних мережах, буклети та листівки; підготовка листа-звернення та петиції до міської влади про надання садибі статусу музею; аналіз результатів та перспективи роботи над проектом. У процесі проектної діяльності створено сайт і буклет, а також підготовлено лист-звернення до органів місцевої влади про надання статусу музею садибі Степана Шкурата [3].

Розглядаючи можливості збереження та захисту культурної спадщини, молоді люди ознайомлюються з демократичними процесами та процедурами прийняття рішення, що дає їм можливість впливати на позитивні зміни місцевої громади, зокрема, зміни призначення споруди та збереження її історичної вартості. Така діяльність дає можливість молоді брати участь в обговоренні важливих питань збереження історико-культурного надбання і розвитку його у майбутньому. Результати обговорення та пропозиції молоді можуть бути представлені на засіданні місцевих органів самоврядування з метою ініціювання дискусії у громаді та прийняття певного рішення. Молоді люди також можуть докласти зусиль для зміни призначення споруди та збереження її історичної вартості.

У контексті розвитку соціального партнерства в місцевій громаді важливих результатів досягла ініціативна група проекту «Палац Марисенки» Стрийської ЗШ I-III ст. № 7. Зокрема, учні здійснили низку заходів, спрямованих на залучення громадськості до порятунку визначної культурної пам'ятки: провели зустріч із громадським діячем, журналістом Тиченком Євгеном Миколайовичем, який став консультантом; видрукували буклет і впродовж двох днів розповсюджували серед містян та гостей міста, розповідаючи про історію палацу. З метою привернення уваги стриян до проблем Палацу було запрошене телебачення. 7 квітня 2016 р. на ТРК «ЛАН» вийшли новини, в сюжеті яких учні розповіли про громадянську акцію школярів України, про історію Палацу і закликали не байдужих стриян зберегти цю історико-архітектурну пам'ятку. Учасники акції були запрошені на громадське слухання (08.04.2016 р.) до міської ради та взяли участь в обговоренні питання порятунку Палацу, а також інших архітектурних споруд, що знаходяться у критичному стані. Учасники акції взяли безпосередню участь у толоці, що відбулася 9.04.2016 р. біля Палацу [3].

Таким чином, організація громадянсько орієнтованої діяльності молоді у соціокультурному середовищі місцевої громади надає можливість усвідомлення нею безпосереднього зв'язку із місцевою громадою та його культурною спадщиною. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції особистості, формуванню її соціокультурної компетентності, що забезпечує її активну громадянську позицію у суспільстві, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки, налагоджувати соціальне партнерство у процесі розв'язання соціокультурних проблем.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи, значимо, що ідентифікація освітніх і культур-

них потреб у національному контексті є важливим чинником сталого розвитку українського суспільства. Активна участь у соціокультурній діяльності є однією з найважливіших характеристик сучасних процесів – демократизації політичного життя, зростання громадянської свідомості, реалізації громадянської гідності і прав особистості. Сприяння громадянської культури, активне залучення молоді до збереження куль-

турного надбання є умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, сприяє становленню молоді особистості, формуванню її позитивної ідентичності та ефективної громадянської самореалізації. Представлені результати дослідження не вичерпують усієї проблеми. Відтак подальші наукові розвідки питання науково-методичного забезпечення процесу громадянської самореалізації особистості є важливими.

Список літератури:

1. Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності». Затверджена міністрами закордонних справ країн-членів Ради Європи на 118-й сесії Комітету міністрів. – Страсбург, 7 травня 2008 року. Режим доступу: http://www.model21.in.ua/files/bila_knyha_.pdf
2. Ганаба С.О. Історична освіта у методологічному фокусі інтерсуб'єктивності: монографія / Світлана Ганаба. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 152 с. – Бібліограф.: с. 133-151.
3. Матеріали Всеукраїнської громадянської акції «SOS – історична пам'ятка: досліджуємо і зберігаємо разом». – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/news/2016/kafedra-istoriyi-ukrayiny-ta-etnokomunikaciyi-organizovala-vseukrayinsku-gromadyansku>
4. Рюзен Йорн. Нові шляхи історичного мислення / Йорн Рюзен / Пер з нім. – Львів: Літопис, 2010. – 358 с.
5. Тернер Б. Культура постмодерну сучасні громадяни / Брайен Тернер // Умови громадянства: збірка статей / за ред. Барта ван Стінбергена; пер. з англ., передмова та примітки О.О. Іваненко; Український центр духовної культури. – К., 2005. – С. 230–250.
6. Умови громадянства: зб. ст. / за ред. Барта Ван Стінбергена; пер. з англ., передм. та прим. О. О. Іваненко; Український центр духовної культури. – К.: [б. в.], 2005.
7. Чепайтене Р. Культурное наследие в глобальном мире / Р. Чепайтене / Европейский Гуманитарный Университет, Институт Истории Литвы. – Вильнюс, 2010.

Вербицкая П.В.

Национальный университет «Львовская политехника»

НОВЫЕ ВЕКТОРЫ ГРАЖДАНСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация

Статья посвящена проблеме гражданской самореализации молодежи как важного фактора развития украинского общества в контексте обеспечения стабильности демократических изменений. Выделены и обобщены вызовы современного социокультурного развития общества. Раскрыты методологические подходы и эффективные технологии реализации активной гражданской практики личности в социокультурной среде местного сообщества.

Ключевые слова: молодежь, образование, гражданская самореализация, культурное наследие, социокультурная компетентность.

Verbytska P.V.

Lviv Polytechnic National University

NEW VECTORS OF OF YOUTH CIVIC SELF-REALIZATION IN MODERN SOCIAL AND CULTURAL SPACE

Summary

The article is devoted to the problem of youth civic self-realization as an important factor of Ukrainian society development in the context of ensuring the sustainability of democratic changes. Obtained and summarized the challenges of contemporary socio-cultural development of society. Disclosed methodological approaches and effective technologies of active citizenship practices in social and cultural environment of the local community.

Keywords: youth, education, self-realization of civil, cultural heritage, socio-cultural competence.